

۷- ایجاد محیط امن و پاسخ‌گو به نیازهای کودک

والدین در نحوه درک فرزند از خدا، بیشترین تأثیر را دارند. تصویر کودکان از خداوند بسیار متأثر از تصویری است که از والدین خود دارند. اگر کودکی والدین خود را قابل اعتماد، مهربان و قابل دسترس بداند، خدا را نیز دارای چنین صفاتی تصور خواهد کرد؛ اما اگر والدین خود را خشن، بی تفاوت و بی انصاف بداند، درباره خدا نیز چنین نگاهی خواهد داشت. روابط تنگاتنگ و روزمره کودکان با والدین، تأثیر زیادی در نحوه درک آن‌ها از خداوند دارد (یاب، ۱۳۹۱، ص ۸۹).

در روایتی از پیامبر ﷺ نقل شده است که می فرماید: «أَحِبُّوا الصَّبِيَّانَ وَأَرْحَمُوهُمُ فَإِذَا وَعَدْتُمُوهُمُ فَفُوا لَهُمْ فَاتِّمُّوا لَهُمْ لَا يَرُونَ إِلَّا إِلَيْكُمْ تَرْزُقُونَهُمْ»؛ «کودکان را دوست بدارید و بر آن‌ها ترحم کنید. هرگاه به آن‌ها وعده‌ای دادید، به وعده خود وفا کنید؛ زیرا کودکان شما را تنها روزی دهنده خود می دانند» (صدوق، ۱۴۰۴ق، ج ۳، ص ۴۸۴). کودکان بزرگترها را روزی دهنده خود می دانند؛ یعنی آن‌ها را به گونه‌ای خدای خود به حساب می آورند و با این رفتار (بدقولی والدین) به خداوند متعال بدبین می شوند؛ زیرا آن‌ها به کسی که او را روزی دهنده خود می دانند، بدگمان و بی اعتماد می شوند و بعدها که خدا را روزی دهنده دانستند، ناخودآگاه به او نیز بی اعتماد خواهند شد (حسینی زاده، ۱۳۸۹، ج ۱، ص ۱۵۱).

بیان مطالبی همچون محبت کردن به کودک از طریق در آغوش گرفتن، بر دامان نشانیدن، بوسیدن و نوازش کردن، نگاه محبت آمیز داشتن، سرعت در پاسخ‌گویی به نیازهای کودک (مانند تغذیه و نظافت)، برخورد مهربان و نیز عدم واکنش تند در برابر رفتارهای نامطلوب کودکان در روایات، همه و همه برای این است که محیط امن و با اعتمادی برای کودک ایجاد گردد و احساس آرامش و امنیت و اعتماد به این که جهان محل امنی برای زیستن است، برای او فراهم شود. از جمله این روایت‌ها، روایتی است که می فرماید: «فرزندان خود را زیاد ببوسید، زیرا در

برابر هر بوسه‌ای، درجه‌ای از شما در بهشت بالا می‌رود که بین درجات آن به مقدار پانصد سال فاصله است» (طبرسی، ۱۳۷۰، ص ۲۲۰). در روایتی دیگر که از انس بن مالک آمده، نقل شده است که رسول اکرم صلی الله علیه و آله برای ادای نماز به مسجد آمد، درحالی که حسن علیه السلام را در بغل داشت و او را در کنار خود نشانده. وقتی پیامبر صلی الله علیه و آله به سجده رفت، سجده طول کشید. من سر از سجده برداشتم، مشاهده کردم که حسن علیه السلام بر دوش پیامبر صلی الله علیه و آله سوار شده است. وقتی نماز تمام شد، مردم از پیامبر صلی الله علیه و آله پرسیدند: این سجده را به قدری طول دادی که هیچ‌گاه چنین نکرده بودی؛ آیا وحی نازل شده است؟ پیامبر صلی الله علیه و آله فرمود: «وحی نشده، ولی فرزندم بر دوشم سوار شده بود؛ نخواستم عجله کنم تا او خود پایین آید» (مجلسی، ۱۴۰۳، ج ۴۲، ص ۲۹۴).

در روایتی دیگر از پیامبر صلی الله علیه و آله آمده که حضرت توصیه می‌فرمود که کودکان خود را به خاطر گریه کردن نزنید (مجلسی، ۱۴۰۳، ج ۱۰، ص ۱۰۳). در یافته‌های روان‌شناسان تجربی نیز آمده است: «مبانی و ریشه‌های ایمان به منزله برآیندی از تمام تجارب مثبت شده در نظام روانی کودک است که هم ریشه فطری دارد و هم اکتسابی، و از طریق تعامل والدین با کودک منتقل می‌شود که با نیاز کودک به تغذیه، نظافت و پذیرش توأم با گرمی و عطوفت رخ می‌دهد. نتیجه تعامل محیط و به خصوص والدین با کودک یا به ایجاد آرامش، امنیت و اعتماد می‌انجامد یا برعکس به عدم آرامش، امنیت و اعتماد منجر می‌شود. این تجارب مثبت شده در نظام روانی کودک در سنین بالاتر در نگرش‌ها، افکار و گزینش‌های او ظاهر می‌شود» (نوذری، ۱۳۹۰، ص ۹).

بنابراین، برای درک تجربه دینی، باید احساس و تجربه را بررسی کرد، نه صرف عقاید و تعالیم دینی را. از همین روست که گفته‌اند: «فرآیند یادگیری و تربیت، به خصوص در تربیت دینی مهم‌تر از نتیجه و حصول یادگیری است» (کریمی، ۱۳۸۵، ص ۵۷). بنابراین، والدین آگاه می‌توانند زمینه‌ساز اعتقاد توحیدی کودک بر پایه محبت و اعتماد باشند.

از سوی دیگر، نقش والدین به عنوان زمینه‌ساز فضا یا محیطی که کودک در آن زندگی می‌کند نیز اثرگذار است. انسان خواسته یا ناخواسته تحت تأثیر فضایی قرار می‌گیرد که در آن رشد می‌یابد. بر این اساس، نقش خارق‌العاده خانواده در فضا سازی دینی درون خانواده را نمی‌توان نادیده گرفت.

در فضا سازی دینی در خانواده، بهره جستن از عوامل عاطفی، مهم و سرنوشت‌ساز است. ستایش و نیایش با خدا و دل‌بستگی والدین با خدای متعال، احساس و عاطفه دینی را برای

کودک ترسیم می‌کند. رفتار عاطفی والدین و عملکرد آنها، در ایجاد تجربه دینی کودک و به وجود آوردن حس دینی و مذهبی از طریق تقویت عمل خود والدین و ایجاد فضای عاطفی در خانه نسبت به خدا بسیار مؤثر است.